

mark, or figure, is considered forgery. Deceiving is indispensable part of forgery. Forgery is not an aim, but is an important tool to achieve an illegal goal by committing a crime, in order to gain illegitimate profit. The Fourth Section of the Third Part of the Second Book of the Turkish Penal Code (TPC), act number 5237 regulates forgery under the title "Crimes Against Public Trust." The term public trust declares common, constant, and social right and benefit formed to observe and recognize protection of mark, figure, sign, clue, indication, symbol, and track from forgery; to maintain public trust and reality which public order recognizes certain things to substantiate a legal case. Public trust is common trust private and public law recognizes things power to substantiate. Social belief and the right not to be deceived constitutes public trust. Crimes against public trust are crimes forgeries in a broad sense. Forgery, in other words mocking, altering, or fraudulent falsification of reality, is supposed to have power to deceive, ability and probability to give harm, and be committed intentionally.

Keywords Forgery, public interest, deceiving ability, counterfeiting, pre-mediation, mental element.

GİRİŞ

Geniş anlamda sahtecilik suçları TCK'nın İkinci Kitap Üçüncü Kısım Dördüncü Bölümde "Kamu Güvenine Karşı Suçlar" başlığı altında düzenlenmiştir. Kamunun güveni kavramı, hukuk düzeninin, herhangi bir hukuksal olayı kanıtlama yeteneği tanıdığı şeylerle doğruluk ve gerçekliğine herkesçe güvenilmesini öngördüğü şekil ve alametler; belirti, iz, işaret, nişan, simgenin sahtecilikten korunmalarını görmek ve bilmek biçiminde oluşmuş genel, sürekli, toplumsal bir hak ve yararı ifade etmektedir. Diğer bir anlatımla kamunun güveni; özel veya kamu hukukunun kanıtlama gücü tanıdığı şey, şekil ve alametlere karşı olan genel güvendir. Toplumun inanma ve bireyin aldatılmama hakkı kamu güvenini oluşturur. Kamunun güvenine karşı suçlar, geniş anlamda sahtecilik suçlarıdır.¹

Geniş anlamda sahtecilik suçları,

1. Kamusal değerler üzerinde sahtecilik (kalpazanlık),²
2. Mühürlerde sahtecilik,
3. Belgelerde sahtecilik olmak üzere, üç ana bölüme ayrılmaktadır.

Sahteciliğin suçlarının ortak unsurları;

1. Aldatma yeteneği,
2. Zarar olanak ve olasılığı,
3. Kasıttır.

Sahteciliğin, diğer bir tanımla gerçeği taklit veya tağyir/tahrifin; aldatma yeteneği olması, zarar olanak ve olasılığının bulunması, kasten yapılması gerekmektedir.

Makalede, 5237 sayılı TCK'daki düzenlemeler kapsamında, geniş anlamda sahtecilik suçlarının temel özellikleri incelenmiştir.

I. 5237 sayılı Kanun'da Ceza Sorumluluğunun Genel Esasları:

1. Genel Olarak:

Ceza hukukunun nihai amacı, insanlığın azami özerkliğe-özgürlüğe kavuşabilmesi için, toplumsal gelişme imkânlarını sürekli olarak açık tutabilmektir. Bu nihai amaca ulaşmak için, toplumsal gelişmeyi engelleyecek önemdeki olguları tespit edip, bu olgulardan doğan olumsuzlukları ortadan kaldırmak da görevleri ve hedefleri arasındadır. Ancak asıl ve nihai amaç, her bir bireyin tanımlanmış hak ve özgürlükler alanının, toplumsal gelişme neticesinde olabildiğince genişlemesini sağlamaktır: Nitekim totaliter rejimlerin esas aldıkları felsefi görüş, pozitivist okulun görüşüdür.³ Diğer yandan, bireysel hak ve özgürlükler açısından, toplumsal barış ve huzurun zorunluluğu da asla göz ardı

¹ Devrim GÜNGÖR, Resmî Belgelerde Sahtecilik Suçu, Ankara: Yetkin Yayınları, 2010, s. 17.

² Kamusal değerler üzerinde sahtecilik yani, kalpazanlık da; (a) paralarda, (b) kamu değeri kâğıtlarında (paraya eşit sayılan değerlerde), (c) değerli damgalarda sahtecilik olarak bölümlere ayrılmaktadır.

³ Zeki HAFIZOĞULLARI, Ceza Normu, Normatif Bir Yapı Olarak Ceza Hukuku Düzeni, Ankara: US-A

edilmemelidir. Seçeneklerin tümüyle ortadan kalktığı durumlarda ise ceza sorumluluğu yoktur.

O halde cezanın bu etkene karşılık gelen bölümünün, kefarete değil; iyileştirme amacıyla düzenlenmesi gerekmektedir. Özetle ceza yargıçları, ortak aklın tespit ettiği ağırlıkta davranış ihlalinde bulunan şahısla, yani bu eylemin failiyle, toplum adına özel olarak ilgilenmeli ve onun zihninde eylemden önce oluşan seçeneklerin neler olabileceğini tespit etmelidir. "Hümanist doktrin" in ileri sürdüğü gibi, soyut, anlaşılabilir ve uygulanamayan kavramlar yerine, somut, erişilebilir ve gerçekten yön verici hedefler dikkate alınacaktır. Böylece hukukun dinamikliği, toplumsal gelişmenin seviyesine göre yeni amaçlar edinerek sağlanacaktır.

Kısaca, ceza hukukunun asli amacı, bireysel hak ve özgürlükler alanının en yüksek seviyeye ulaşmasının sağlanması için, toplumsal gelişme imkânlarının açık tutulmasıdır. Bu nihai amaca ulaşabilmek için, toplumun somut gelişmişlik seviyesine göre, kendisine ikincil amaçlar belirler. Bunlar, bir yandan mevcut gelişmişlik durumunun gerektirdiği ihtiyaçları, bir yandan da bu gelişmişlik durumuna göre belirlenebilen somut hedeflere ulaşmada ihtiyaç duyulan araçları karşılayacaktır. Böylece ceza hukuku, toplumsal gelişmeye göre sürekli olarak değişen, dinamik bir hukuk alanı olacaktır.⁴

Her suç bir haksız fiildir ancak her haksız fiil bir suç değildir. Örneğin; zina, kumar oynamak suç olmaktan çıkmıştır. Ancak bunlar toplumun genelinde kabul görmeyen, ayıplanan, yadırganan davranışlardır. TCK'ya göre artık mağdur olmayan ya da bir hukuki değeri korumayan suç yoktur. Klasik suç teorisinde suç; tipe uygun, hukuka aykırı ve kusurlu bir hareket olarak tanımlanmıştır. TCK'da suç, bir haksızlıktır şeklinde tanımlanmıştır.

2. Suçun Unsurları:

A. Suçun maddi unsuru; fiil, tanımında yer verilmiş ise netice, nedensellik bağı, fail, mağdur ve konudur. Yani suçun maddi unsuru beş (neticeye tanımda yer verilmiş ise altı) parçadan oluşur.

a. Fiil: Fiil, icrai bir davranışla işlenebileceği gibi ihmali davranışlarla da işlenebilir. Fiil ancak bir insan tarafından gerçekleştirilebilen bir davranıştır. Bu nedenle bir tüzel kişiye izafe edilebilecek bir davranıştan söz edilemez. Ancak her insan davranışı fiil niteliğini taşımaz. Fiil niteliğini taşıyabilmesi için kişinin algılama yeteneğinin ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin olması gerekir. Buradaki algılama yeteneği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği değildir. İrade yeteneği de kusurluluk bağlamında ele alan kusurluluk yeteneği değildir.

⁴ İzzet ÖZGENÇ, Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler, Gözden geçirilmiş ve güncellenmiş 8. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012, s. 105.

b. Netice: Bu sistemde netice fiilin bir alt unsuru değil, fiilden ayrı olarak suçun maddi unsurlarından birisini oluşturur. Bu sistemde doğal olarak neticesi harekete bitişik suçtan söz edilemez. Bazı suçlarda fiilin icrasından başka bir neticenin oluşması gerekir (örneğin öldürme) ama bazı suçlarda bir netice aranmaz fiilin varlığı yeterlidir (hakaret).

c. Nedensellik unsuru: Kanunda fiilin neticesi unsur olarak ortaya konulmuş ise gerçekleştirilen fiil ile ortaya çıkan netice arasında bir nedensellik bağının kurulması gerekir. Eğer fiilin tanımında neticenin önemi yok ise nedensellik bağı da söz konusu olmayacaktır. Nedensellik bağı icra edilen fiil ile meydana gelen netice arasındaki sebep sonuç ilişkisini ortaya koyar. Bu bakımdan nedensellik bağı bu sistemde doğal bir olgudur.

Nedensellik bağının icra ettiği fonksiyon sorumluluk alanındaki davranışları belirler. Sorumluluk alanında hangi davranışların değerlendirileceği nedensellik bağı ile belirlenir. Bunun dışında bir etkisi yoktur. Nedensellik bağı sadece İcrai davranışlarla işlenen fiiller açısından söz konusu olabilir. Eğer fiil ihmal bir davranışla işlenmiş ise nedensellik bağından söz edilemez.

ç. Fail: Ancak gerçek kişiler suçun faili olabilir. Tüzel kişiler suçun faili olamaz. Suç tanımında kişi de insan olmanın dışında başka özellikler de aranabilir.

d. Mağdur: Suçtan zarar gören herkes mağdur olamaz. Yeni sistemde mağdur ve suçtan zarar gören kavramları her zaman aynı olamayabilir.

e. Suçun Konusu: Bazı durumlarda suçun konusu o suç tanımında belirtilen nesneyi ifade eder. Örneğin hırsızlık suçunda taşınabilir mal suçun konusudur. Kara paranın aklanmasında suçtan elde edilen mal varlığı değeri suçun konusudur.

B. Suçun manevi unsuru: Yeni sistemde suç bir haksızlık olarak ele alınmıştır. Manevi unsur da bir haksızlık unsurudur. Manevi unsurlar kast ve taksirdir. Bu sistemde bunlar birer kusurluluk hali değil haksızlık unsurlarıdır. Bir suç kanunda taksirle işlenebilen bir suç olarak tanımlanmış ise o fiilin işleniş açısından failin taksiri yok ise ortada bir haksızlık da yoktur.⁵

Bir suç kural olarak kasten işlenebilir. Bazı hallerde fiilin taksirle işlenmesi de düzenlenmiş olabilir. Bir fiilin taksirle işlendiğinde sorumluluk için kanunda taksirin açıkça cezalandırılması gerekir. Yeni sistemde; kast, olası kast, bilinçli taksir ve bilinçsiz taksir olmak üzere dört kademli bir durum söz konusudur.

a. Kast: Kast bu sistemde suçun unsurlarını bilmek ve istemekten ibarettir.

---

⁵ ÖZGENÇ, s. 251.

Klasik anlayışta ise hareketi ve neticeyi bilip istemekten bahsedilirdi. Oysa hareket ve netice suçun maddi unsurları içinde yer almaktadır.

Bu nedenle iftira suçunun olası kastla işlenebilmesi mümkün değildir. Bu suç ancak doğrudan kastla işlenebilir.

b. Amaç ve Saik: Suçun kanuni tanımındaki fiilin gerçekleştirilmesi ile başka bir amaç gerçekleştirilmek istenebilir. Örneğin suç işlemek için örgüt kurmak. Burada amaç ileride suç işlemektir. Bu amaç kasttan ayrıdır. Amaç veya saik, kastla özdeş veya kastın bir türü değildir. Bu sistemde, genel kast-özel kast ayırımı terk edilmiştir.

Amaç veya saik, bazı tanımlarda, suçun temel şekli açısından aranan bir manevî unsurdur. Normalde saikin suçun unsurları ile ilgisi yoktur. Örneğin kan gütme saiki ile adam öldürmede, kan gütme saiki mevcut olan bir duruma ilişkindir. Bu saikin olması kasten öldürme suçunu temel şekline nazaran daha ağır bir ceza ile cezalandırılmasını gerektirir.

C. Hukuka aykırılık: Bir haksızlık olarak suçun bir unsuru da, hukuka aykırı olmasıdır. Hukuka aykırılık, işlenen fiilin hukuk düzenince tecviz edilmediğinin, mubah sayılmadığının bir ifadesidir. Bir fiilin hukuka aykırı olması, bunun bütün hukuk sistemine aykırı olmasını ifade etmektedir. Hukuka aykırılık, aynı zamanda ahlaka da aykırı olmayı ifade eder. Bu bakımdan, ahlâkla hukuk arasında bir genellik – özellik ilişkisi mevcuttur.⁶

Hukuka aykırılık, suç teşkil eden fiilin bir vasfıdır. Fakat haksızlık ise, suç teşkil eden fiilin kendisini oluşturmaktadır. Bir fiil ya hukuka aykırıdır veya değildir. TCK'nun ikinci bölümünde (m. 24-34) hukuka aykırılığı kaldıran nedenlerle kusurluluğu kaldıran nedenler tek başlık altında düzenlenmiştir. Bu sistemde, "ağrılaticı sebepler" ve "hafifletici sebepler" kavramları da terk edilmiştir.

II. Kamusal Değerler Üzerinde Sahtecilik (Kalpazanlık):

1. Paralarda Sahtecilik:

5237 sayılı TCK'nın 197/1 maddesinde düzenlenen paralarda sahtecilik suçunda, bahse konu paranın ulusal veya yabancı ülke parası olması arasında fark gözetilmemiştir. Ancak, "parada sahtecilik" diğer deyişle "kalpazanlık" suçunun işlenebilmesi için ulusal paranın ülkemizde ve yabancı paranın ülkesinde yasal olarak dolaşımda (tedavülde) bulunması gereklidir. 5237 sayılı TCK'nın 197/1. maddesi, madeni veya kağıt para ayırımı yapmaksızın, bu iki para türünü de içermektedir. Paradaki sahteciliğin kandırıcılık yeteneğinin bulunması gerekir. Ancak Kanun "kandırıcılık yeteneği" ile "sürüm yeteneği" ayırımına yer vermemiştir. Zira kandırıcılık ve sürüm yetenekleri aynı anlamda kullanılmakta olup eşdeğerdir.⁷

⁶ HAFIZOĞULLARI, s. 28.

⁷ Bu nedenle ki 5237 sayılı Kanunda, mülga 765 sayılı Kanunun 321. maddesinin karşılığı bir hüküm bulunmamaktadır.

5237 sayılı TCK'nın 197/1. maddesinin maddi unsuru; yasal olarak dolaşımda bulunan ulusal veya yabancı ülke parasını sahte olarak üretmek, sürmek amacıyla nakletmek, muhafaza etmek veya dolaşıma sürmek (tedavüle koymak) tir.⁸ Bu suçun oluşması için, fıkra metninde sayılan seçimlik hareketlerden birisinin yapılması yeterlidir. Üreten kişi veya aracısıyla anlaşma durumunda sorun 5237 sayılı Kanunun "suça katılmayı" düzenleyen 37-40. maddeleri ışığında çözümlenmeli ve üreten ile üretenin aracısı veya bunlarla anlaşanlar hakkında hâkim, aynı Kanunun 61. maddesindeki ölçütlere göre gerekçesini açıklayıp temel cezaları belirlemelidir.

5237 sayılı TCK'nın 197/1. maddesindeki suçun manevi unsuru kasttır. Maddede tanımlanan suçun gerçekleşebilmesi için genel kastın bulunması gereklidir. Buradaki kast, dolaşımdaki paranın sahte olarak üretilmesi, sahte olduğunu bilerek ülkeye sokmak, nakletmek, muhafaza etmek veya dolaşıma sürmek bilinç ve iradesidir. 5237 sayılı TCK'nın 197/2. maddesinde sanığın sahte parayı, bu niteliğini bilerek alması düzenlenmiştir. Maddede sahte paranın üreten, aracıdan veya bunlar dışında bir kişiden alınması arasında fark gözetilmemiştir. Sahte parayı veren yönünden eylem dolaşıma sürmektir. Madde bu düzenlemeyle; sahte paranın dolaşıma sürülmesini önlemek istemiş, yalnızca sahteliğini bilerek kabul etmeyi yaptırma bağlamıştır. Sahte parayı üretenin eylemine ortak olmak, üreten veya aracısıyla anlaşmak; konuları 5237 sayılı TCK'nın 37-40. maddelerine göre çözümlenmelidir. Sahte parayı, dolaşıma koymak için ülkeye sokmak, almak, kabul etmek, sürmek; 197.maddenin 1. fıkrasındaki suçu oluşturur.

5237 sayılı Kanunun 197/2. maddesindeki suçun maddi ögesi; sahte parayı, bu durumunu bilerek kabul etmektir. Manevi öge; sahte parayı, sahte olduğunu bilerek alma, kabul etme bilinç ve iradesidir. 5237 sayılı Kanunun 197/3. maddesinde sahte olduğu bilinmeden kabul edilen paranın (sonradan, bu niteliği öğrenildiği halde) bilerek dolaşıma konulması yaptırma bağlanmıştır. Manevi öge; sahteliğini sonradan öğrendiği parayı, dolaşıma sürmek suretiyle elden çıkarmak bilinç ve iradesidir.

2. Kamu Değeri Kâğıtlarında (Paraya Eşit Sayılan Değerlerde) Sahtecilik:

5237 sayılı Kanunun 198. maddesi paraya eşit sayılan değerlerin belirtildiği bir tanım maddesidir. 5237 sayılı Kanunun 197/1. maddesiyle kâğıt paralar, madeni paralara eş tutuldukları için 198. maddede ayrıca belirtilmemiştir. 198. madde "senet" yerine "bono" sözcüğünü kullanmış, belgeler kapsamına "hisse senetleri" ve "tahvilleri" de eklemiştir. Tahvillere, yetkili kurumlar tarafından çıkarılan belgeler kapsamında da yer verilmiş, paraya eşit sayılan değerler başlığı kullanılmıştır. Bunlar dışında gerek Devlet tarafından, gerekse yetkili kurumlarca çıkarılan ve maddelerde açıklanan belgelerin özellik ve nitelikleri ile milli ziynet altınları üzerindeki sahtecilik hakkında, paralarda sahteciliğe

⁸ Üretmek sözcüğünün, taklit ve tağyiri kapsadığında kuşku yoktur.

ilişkin hükümlerin uygulanabilmesi bakımından; 5237 sayılı Kanunun 198. maddesinin son cümlesi dikkate alınmalıdır.

3. Değerli Damgalarda Sahtecilik:

5237 sayılı Kanunun 199/1. maddesi değerli damgaların ulusal ve yabancı ülkeye ait olması arasında ayırım gözetmemiştir. Değerli damga üzerinde sahtecilik suçunun işlenebilmesi için, bunların yasal olarak dolaşımda bulunması gereklidir. 5237 sayılı Kanunun 199/1. maddesinde tanımlanan suçun maddi ögesi, yasal olarak dolaşımda bulunan ulusal veya yabancı ülkeye ait değerli damgayı sahte olarak üretmek, (sürmek amacıyla) ülkeye sokmak, nakletmek, muhafaza etmek veya dolaşıma (tedavüle) koymaktır.

Gerçek bir değerli damganın, üzerindeki kullanıldığını gösteren işaret silinerek, yok edilerek yeniden kullanılması sahte değerli damgayı dolaşıma sürmek niteliğindedir ve 5237 sayılı Kanunun 199/1.maddesine uygun suç oluşturur. Maddede tanımlanan suçun manevi ögesi; dolaşımdaki değerli damganın sahte olarak üretilmesi, sahte olduğunu bilerek ülkeye sokulması, nakil veya muhafaza edilmesi, dolaşıma konulması bilinç ve iradesidir.⁹

5237 sayılı Kanunun 199/2. maddesinin uygulanabilmesi için, sanığın; (a) sahte olarak üretmek (taklit veya tağyir) eylemine katılmamış olması, (b) sahte değerli damgayı kullanması gerekmemektedir. Kişinin, sahte değerli damgayı üreten veya bir başkasından alması arasında fark bulunmadığı gibi, kullanması da zorunlu değildir. Yalnızca “almak” maddedeki suçun oluşması için yeterlidir. Sahte olarak üretmek (taklit ve tağyir) eylemine katılma, 37-40. maddeler uyarınca; sahte damganın kullanılması da dolaşıma sürmek niteliğinde olup 199/1. madde kapsamında; değerlendirilir. 5237 sayılı Kanunun 199/2. maddesindeki suçun maddi ögesi, sahte olarak üretilmiş değerli damgayı, sahteliğini bilerek kabul etmektir. Suçun manevi ögesi, değerli damgayı sahte olduğunu bilerek almak, kabul etmek bilinç ve iradesidir.

5237 sayılı Kanunun 199/3. maddesindeki suçun maddi ögesi, sahte olduğu bilinmeden kabul edilen değerli damganın, sahteliği sonradan öğrenilmesine karşın kullanılması, elden çıkarılması gibi yollarla dolaşıma konulmasıdır. Manevi öge ise; sonradan sahteliği öğrenilen sahte değerli damganın, bilerek dolaşıma konulması bilinç ve iradesidir.

5237 sayılı Kanunun 199/4. maddesinde değerli damga sayılan damgalı kâğıt ve pullara yönelik fiil düzenlenmiştir. Değerli damgalar; (a) damgalı kâğıtlar, (b) damga pulları, (c) posta pulları, (d) belli bir vergi veya harcın ödendiğini belgeleyen pullar, (e) pul dengi diğer değerli kâğıtlardır. Sahtecilik suçuna konu olabilmesi için, değerli damganın özel bir yasayla çıkarılmış ve yasa uyarınca kullanılmakta, dolaşımda olması, iptal işareti taşıması gerekir.

⁹ GÜNGÖR, s. 108.

4. Para ve Değerli Damgaları Yapmaya Yarayan Araçlar:

5237 sayılı Kanunun 200. maddesi, kağıt parayı da kapsayan kamu değeri kağıtları¹⁰ ile değerli damgaların üretiminde kullanılan özel filigranlı kağıtların; filigran, filigranlı kağıt, madeni para, değerli damga sahteciliğinde kullanılacak araç (alet) ve gereç (malzeme)nin; yapımını, alım ve satımını, devrini, saklanmasını kapsayacak biçimde; paraların, değerli damgaların yapımında kullanılan araç ve gerecin izinsiz olarak üretilmesini, ülkeye sokulmasını, satılmasını, devredilmesini, satın alınmasını, kabul ve muhafaza edilmesini yaptırma bağlamıştır. Böylece hazırlık hareketleri düzeyindeki eylemler, belirtilen konulardaki sahteciliklerin baştan önlenmesi için cezalandırılmış olmaktadır.¹¹

Suçun maddi ögesi, paralar, paraya eşit sayılan değerler ve değerli damgaların yapımında kullanılan araç ve gereçleri üretmek, ülkeye sokmak, satmak, devretmek, satın almak, kabul veya muhafaza etmek seçimlik eylemleridir. Suçun manevi ögesini, açıklanan seçimlik eylemlerle para, paraya eşit değer veya değerli damgalarda sahtecilik yapmak amacı, bu doğrultudaki bilinç ve irade oluşturmaktadır.

5. Etkin Pişmanlık:

5237 sayılı TCK'nın 201. maddesinde, 197, 198, 199 ve 200. maddelerde tanımlanan suçlarla ilgili olarak cezadan kurtulmaya olanak veren etkin pişmanlık durum ve koşulları açıklanmıştır. Suçun doğmasını engellemek yeterli olup suç ortaklarını ele vermek zorunlu değildir.

Buna karşılık 5237 sayılı Kanunun 201. maddesinin birinci fıkrası gereğince, Kanunun 197, 198 ve 199. maddelerinde belirtilen suçlarla ilgili seçimlik hareketlerden bir veya birkaçını gerçekleştiren kişiye; 1-(a) sahte para veya değerli damgaları dolaşıma koymadan ve (b) resmi makamlarca haber alınmadan önce, 2- (a) diğer suç ortaklarını ve (b) sahte olarak üretilen para veya değerli damgaların üretildiği veya sakladığı yerleri bildirmesi, 3- verilen bilginin; (a) suç ortaklarının yakalanmasını ve (b) sahte olarak üretilen para ve değerli damgaların ele geçirilmesini sağlaması durumunda cezaya hükmolunmaz. 201. maddenin ikinci fıkrası; aynı koşullarla; suç ortaklarıyla sahte para veya değerli damga üretiminde kullanılan araç ve gerecin ele geçirilmesini sağlamayı zorunlu kabul etmiştir.

III. Mühürlerde Sahtecilik:

1. Genel Olarak:

5237 sayılı Kanunun 202/2. maddesi; kamu kurum ve kuruluşları yanında kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları tarafından kullanılan onaylayıcı veya belgeleyici mührü sahte olarak üretmeyi ve bilerek kullanmayı suç olarak nitelendirmiştir. Maddede; mühürlerin Cumhurbaşkanlığı, Türkiye Büyük Millet

¹⁰ Paraya eşit sayılan değerler gibi.

¹¹ GÜNGÖR, s. 26.

Meclisi Başkanlığı ve Başbakanlık mühürleri olduğu belirtilerek, duraksama ve yanılığa yer bırakılmamıştır. Suçun maddi ögesi, anılan mühürleri sahte olarak üretmek veya (sahteliğini bilerek) kullanmaktır. Manevi ögesi, maddede sayılan yönetim katlarına ait mührü sahte olarak üretmek veya sahte mührü kullanmak, bunları bilerek ve isteyerek gerçekleştirmek bilinç ve iradesidir. Gerçek bir buyruk veya karar üzerine sahte mühür basılırsa bu maddedeki suç, buyruk ve karar da sahteyse hem mühürde ve hem de resmi belgede sahtecilik suçları oluşur. Suçun maddi ögesi, maddede açıklanan kurum veya kuruluşlarca belgelemek veya onaylamak için kullanılan mührü sahte olarak üretmek veya sahteliğini bilerek kullanmaktır. Manevi öge, bu mühürleri sahte olarak üretmek veya sahteliğini bilerek kullanmak bilinç ve iradesidir. Sahte mührün uygulandığı belge de sahteyse, hem mühür ve hem de belge sahteciliği söz konusu olur.¹²

2. Mühür bozma:

5237 sayılı Kanunun 203. maddesinde düzenlenen suçun maddi ögesi, bir şeyin saklanması veya varlığının aynen korunmasını sağlamak için, kanun veya yetkili makam buyruğuyla konulmuş mührün kaldırılması, mühür kaldırılmasa da konuluş amacına aykırı hareket edilmesidir. Manevi öge, kanun veya yetkili makam buyruğuyla konulan mührü, konulma neden ve amacına aykırı olarak kaldırma veya aynı sonucu doğuracak davranışı bilerek ve isteyerek yapmak bilinç ve iradesidir.

Değerli damgalar üzerindeki önceden kullanıldığına ilişkin iptal işaretinin silinip kullanılması (dolaşıma sürülmesi), 5237 sayılı Kanunun 199/1. maddesi kapsamındaki suçu oluşturur ve belgelerde sahtecilik suçları kapsamında yer almaktadır. Demiryolu, diğer kamu taşıma işletmelerinin biletleri; kamu kurumu, kuruluşu veya özel hukuk tüzelkişisi biçimindeki konumuna göre resmi belge ise 5237 sayılı Kanunun 204. ve özel belge ise 207. maddesindeki suçu oluşturur. Fiil, diğer yasal ögelerin de gerçekleşmesi durumunda 5237 sayılı Kanun uyarınca ancak, dolandırıcılık suçuna vücut verebilir. Bunların iz, işaret ve eserlerinin sahte olarak veya gerçeğinin ele geçirilerek hukuka aykırı biçimde kullanılmasıyla oluşturulması; konuldukları şeyin özelliğine göre belgelerde sahtecilik suçu olarak değerlendirilmek gerekir.¹³

IV. Belgelerde Sahtecilik:

1. Genel olarak belgelerde sahtecilik:

Bir hile (dolan) suçu olan sahtecilik; yazıda, sözde ve eylemde sahtecilik olarak sınıflandırılabilir. Gerçeğin herhangi bir biçimde değiştirilmesi, gerçeğe aykırı yazı, söz veya eylemin doğru diye ileri sürülmesi sahteciliktir. Genel olarak sahtecilik, başkasını aldatmak için kullanılan her türlü hile ve yöntemlerdir. Her hile (dolan), aldatmaya elverişli şey sahtedir. Kanıtlanma araçlarında, gerçekliğine inanılması gereken biçim ve alametler; belirti, iz, işaret, nişan,

¹² GÜNGÖR, s. 103.

¹³ Örneğin, 5237 sayılı Kanunun 204. maddesinin gerekçesinde açıklandığı üzere, araç plakası üzerinde sahte mühür izi oluşturulması gibi.

simgede gerçeğin bozulması, değiştirilmesi sahteciliktir. Hile, sahteciliğin ayrılmaz bir ögesidir. Sahtecilik amaç değil, amacı gerçekleştiren; haksız çıkar elde etmek, amaçlanan bir başka suça ulaşmak için kullanılan araçtır.¹⁴

2. Belge:

Belge; hukuken hüküm ifade eden ve bir hakkın doğmasına, hukuksal ilişkinin veya bir olayın, olgunun kanıtlanmasına yarayan yazıdır. Belgeden söz edebilmek, öncelikle “yazılılık” koşulunun gerçekleşmesine bağlıdır. Bir yazının belge niteliğini elde edebilmesi için taşınır bir şey (kağıt, bez, levha, plaka ve benzeri) şeyler üzerine yazılmış olması; yazının bireyselliği ve kimliği (yazıdaki irade açıklamasının belli bir kişi veya kuruma ait) ve içeriğinin bulunması; kanıt aracı (hukuksal bir olgu/olayı veya bir hakkı kanıtlamaya elverişli) olabilmesi; hukuksal bir değer taşıması; gerekir. İrade bildiriminde bulunan veya gerçeği onaylayan kişinin belirlenebilir olması yeterlidir.

3. Belgelerde sahteciliğin özel görünüş şekilleri:

Belgede (yazıda) sahteciliğin konu edilebilmesi, gerçeğin tahrif/tağyir veya taklit edilmiş olmasını gerektirir. Tahrif/tağyir; gerçeğin kanıtı olan belgenin kapsadığı fiili ve hukuki durumunda değişiklik yapmak, taklit; bir belgenin kısmen veya tamamen tıpkısını oluşturmaktır. Bu suç; (a) gerçek belgeyi değiştirme, başkalaştırma, bozma veya (b) tamamen veya kısmen sahte belge düzenleme, şeklinde gerçekleştirilebilir. Tahrif/tağyir suretiyle sahtecilik;¹⁵ çıkarma veya ekleme yöntemiyle, taklit suretiyle sahtecilik de imza ve metin taklidi, sahte metin düzenlemek biçiminde yapılmaktadır.

Belgede sahtecilikte gerçek iki türlü değiştirilebilir: (1) Maddi sahtecilik; yazıda fiziksel değişikliktir ve maddi izler bırakır. (2) Fikri sahtecilik; öze, içeriğe ilişkindir. Biçimlere ve merasime uyararak, görünüşte gerçek bir belge düzenlenmekte olup içeriği ve özü gerçek ve doğru değildir. Bu nedenle maddi iz bırakmaz. Maddi sahtecilikte, önceden gerçek bir belge vardır. Suç sonra işlenir. Fikri sahtecilikte, önceden gerçek bir belge yoktur. Sahtecilik belgenin düzenlenmesiyle ortaya çıkar. Bu kapsamda belgelerde sahteciliği; bir hakkın veya hukuksal sonuç doğuran bir eylemin kanıtlanmasına özgülümlü yazıda, zarar verme bilinciyle

¹⁴ Bu bakımdan, Askerî Yargıtay 1'inci Dairesinin 27.1.2010 tarihli, 2010/193 Esas ve 2010/185 Karar sayılı ilamına konu olayda ulaşılan sonuç dikkati çekmektedir. İlama konu olayda, sanığın suça konu “Gizli/Özel Evrak Kurye Belgesi”ni askeri birlik içerisinde tanzim ettiği, bu belgeyi kullanmış olduğu tarihte de, herhangi bir adli veya askeri görevi olmaksızın garnizonu izinsiz olarak terk etmiş olduğunun tespit edildiği, mezkur belgenin imzalanmış ve fotoğrafın mühürlü olduğu, ancak üzerinde imza bulunmadığı halde, belgenin dosyada bulunan aslı incelendiğinde, sanığın fotoğrafının üzerinde bulunan mührün imzalanmış olması gerekirken, imzasız olduğu, Birlik Komutanı yerine sanık tarafından atılmış olan imzanın da imza bloğunun üzerinde bulunması gerekirken, altında yer aldığı, bu hataların özel teknik bir bilgi gerektirmeden tespit edilebildiği, sonuç olarak; sanık tarafından yapılan sahteciliğin hile niteliği taşımayan, kaba ve kandırma yeteneği olmayan bir taklitten ibaret olduğu ve sanık tarafından düzenlenen belgenin, düzenleniş biçimi itibarıyla muhatabını (Birlik Komutanlığını) aldatma (kandırma) yeteneğine sahip olmadığı, dolayısıyla, sanığın üzerine atılı suçu oluşturduğu yönündeki kabulün isabetli olmadığı sonucuna varılarak, sanık hakkındaki mahkûmiyet hükmününün sübut yönünden bozulmasına karar verilmiştir.

¹⁵ Değiştirme, başkalaştırma, bozma bu kapsamdadır.

gerçeğin taklit veya tahrifidir biçiminde tanımlamak olanaklıdır.¹⁶

Yasanın gerekçesinde ayrıntılı şekilde açıklandığı gibi, TCK'nın 204'üncü maddesinde düzenlenen resmî belgede sahtecilik suçunun oluşabilmesi için, suçun konusunun resmî belge olması gerekmektedir. Belge, eski dilimizdeki "evrak" kelimesi karşılığında kullanılmakta olup, yazılı kâğıt anlamına gelmektedir. Bu bakımdan, yazılı kâğıt niteliğinde olmayan şey, ispat kuvveti ne olursa olsun, belge niteliği taşımamaktadır. Kâğıt üzerindeki yazının, anlaşılabilir bir içeriğe sahip olması ve ayrıca, bir irade beyanını ihtiva etmesi gerekir.

Bu yazının belli bir kişiye veya kişilere izafe edilebilir olması da gerekir. Ancak, bu kişilerin gerçekten mevcut kişiler olması gerekmez. Bu itibarla, gerçek veya hayalî belli bir kişiye izafe edilemeyen yazılı kâğıt, belge niteliği taşımaz. Kâğıt üzerindeki yazının belli bir kişiye izafe edilebilmesi için, bu kişinin ad ve soyadının kâğıda eksiksiz bir şekilde yazılması ve kâğıdın bu kişi tarafından imzalanmış olması şart değildir. Ancak, bazı belgeler (örneğin, poliçe gibi, kambyo senetleri) açısından, belge üzerinde kişinin kendi el yazısı ile imzasının atılmış olması gerekir. Zira, imza, ilgili kambyo senedinin zorunlu şekil şartını (kurucu bir unsurunu) oluşturmaktadır. Bir kişinin, düzenlediği belgeye başkasının adını yazması ve belgeyi imzalaması durumunda da bir belge vardır; ancak, bu belge sahtedir. Belge altında adı yazılan ve adına imza konulan kişi, gerçek veya hayalî bir kişi olabilir. Bunun, belgenin varlığına bir etkisi bulunmamaktadır.

Bir belgeden söz edebilmek için, kâğıt üzerindeki yazının içeriğinin hukuki bir değer taşıması, hukuki bir hüküm ifade etmesi, hukuki bir sonuç doğurmaya elverişli olması gerekir. Resmî belge, bir kamu görevlisi tarafından görevi gereği olarak düzenlenen yazıyı ifade etmektedir. Bu itibarla, düzenlenen belge ile kamu görevlisinin ifa ettiği görev arasında bir irtibatın bulunması gerekir. Bu itibarla, bir kamu kurumu ile akdedilen sözleşme dolayısıyla özel hukuk hükümlerinin uygulama kabiliyetinin olması hâlinde dahi, resmî belge vardır. Çünkü sözleşme, kamu kurumu adına kamu görevlisi tarafından imzalanmaktadır. Ayrıca belirtilmelidir ki, her ne kadar, belgeden söz edilen durumlarda yazılı bir kâğıdın varlığı gerekli ise de; bazı durumlarda belgenin varlığını kabul için, yazının kâğıt üzerinde bulunması gerekmez. Bir metal levha üzerine yazı yazılması hâlinde de belgenin varlığını kabul etmek gerekir. Bu itibarla, araç plakaları da resmî belge olarak kabul edilmektedir.

Söz konusu suç, seçimlik hareketli bir suç olarak tanımlanmıştır:

Birinci seçimlik hareket, resmî belgeyi sahte olarak düzenlemektir. Bu seçimlik hareketle, resmî belge esasında mevcut olmadığı hâlde, mevcutmuş gibi sahte olarak üretilmektedir. Sahtelikten söz edebilmek için, düzenlenen belgenin gerçek bir belge olduğu konusunda kişiyi yanıltıcı nitelikte olması gerekir. Başka bir deyişle, sahteliğin beş duyuyula anlaşılabilir olmaması gerekir. Özel bir incele-

¹⁶ GÜNGÖR, s. 75.

meye tabi tutulmadıkça gerçek olmadığı anlaşılamayan belgenin sahte belge olarak kabul edilmesi gerekir.

İkinci seçimlik hareket, gerçek bir resmî belgeyi başkalarını aldatacak şekilde değiştirmektir. Bu seçimlik hareketle, esasında mevcut olan resmî belge üzerinde silmek veya ilaveler yapmak suretiyle değişiklik yapılmaktadır. Mevcut olan resmî belge üzerinde sahtecilikten söz edebilmek için, yapılan değişikliğin aldatıcı nitelikte olması gerekir. Aksi takdirde, resmî belgeyi bozmak suçu oluşur. Birinci ve ikinci seçimlik hareketle bağlantılı olarak belirtmek gerekir ki; sahteciliğin belgenin üzerindeki bilgilerin bir kısmına veya tamamına ilişkin olmasının, suçun oluşması açısından herhangi bir önemi bulunmamaktadır.

Üçüncü seçimlik hareket ise, sahte resmî belgeyi kullanmaktır. Kullanılan sahte belgenin kişinin kendisi veya başkası tarafından düzenlenmiş olmasının bir önemi yoktur.

Maddenin ikinci fıkrasında, resmî belgede sahtecilik suçunun kamu görevlisi tarafından işlenmesi ayrı bir suç olarak tanımlanmaktadır. Birinci fıkrada tanımlanan suçtan farklı olarak, bu suçun kamu görevlisi tarafından işlenmesinin yanı sıra, suçun konusunu oluşturan belgenin kamu görevlisinin görevi gereği düzenlemeye yetkili olduğu resmî bir belge olması gerekir. Bu bakımdan, resmî belgede sahteciliğin kamu görevlisi tarafından yapılmasına rağmen, düzenlenen sahte resmî belgenin kamu görevlisinin görevi gereği düzenlemeye yetkili olduğu bir belge olmaması hâlinde, bu fıkra hükmü uygulanamaz. Söz konusu suç oluşturan hareketler, birinci fıkrada tanımlanan suçu oluşturan seçimlik hareketlerden ibarettir. Ancak, bu bağlamda özellikle belirtilmelidir ki, kamu görevlisinin gerçeğe aykırı olarak bir olayı kendi huzurunda gerçekleştirmiş gibi, bir beyanı kendi huzurunda yapılmış gibi göstererek belge düzenlemesi hâlinde de, atılı suç oluşur.¹⁷

4. Belgelerde sahteciliğin ortak özellikleri:

Belgelerde sahteciliğin, diğer anlatımla, gerçeğin taklit veya tahrifinin aldatma yeteneği olması, zarar olanak veya olasılığı bulunması, kasten yapılması gerekir.¹⁸ Eylemin belge niteliğindeki yazı üzerinde gerçekleştirilmiş olması, sahtecilik suçunun ön koşuludur. Aldatma yeteneği; belgedeki sahteciliğin ilk bakışta anlaşılabilmesi, başkalarını aldatabilecek biçim ve içerikte olmasıdır.

Aldatma yeteneğini, suçun maddi ögesine göre hâkim takdir eder. Aldatma yeteneğinin bulunmadığı kaba taklit veya tahrif halinde kamu güveni sarsılmayacağından işlenmez sahtecilik suçu vardır. Zarar olanak ve olasılığı; belgenin doğruluğuna inanılmasında kamu yararı vardır. Bu nedendir ki sahtecilik kamu güvenine karşı suçlardandır. Zararın doğması zorunlu değildir. Zarar olanak

¹⁷ Sami SELÇUK, Adalet ve Yaşayan Hukuk, Ankara 2009, s. 484,485,504.

¹⁸ Zarar verme bilinciyle yapılan fiiller bu kapsamdadır.

ve olasılığı belgede sahteciliğin gerçekleşmesi için yeterlidir.¹⁹

Kandırıcılık yeteneği bulunan belgede sahtecilikte; belgeye duyulan inanç sarsılacağından ve bunun sonucunda da toplumun inanma, bireyin aldatılmama hakkı ihlal edilmiş olacağından, zarar olasılığı her zaman vardır. Belgede sahtecilik gerçekleştiğinde kamu güveni hemen ve kaçınılmaz biçimde sarsılır ve kamu zararı doğar. Ayrıca bireysel zarar, genel zarara eşlik edebilir. Sahtecilikte bireysel zarar genellikle ve kamusal zarar mutlaka vardır. Zarar; hukukça korunan bir hak ve çıkarın bozulması anlamındadır. Sahtecilik, soyut tehlike suçudur. Sahtecilik eylemi işlendiğinde zarar veya zarar tehlikesi doğacağından suç oluşur.

Doktrinde “iğfal kabiliyeti,” “aldatma gücü” “aldatma yeteneği” gibi farklı ibarelerle ifade edilen aldatma kabiliyeti, yapılan sahteciliğin üçüncü kişileri kandırıcı nitelikte olması anlamına gelmektedir. Gerek doktrinde ve gerekse uygulamada aldatma yeteneğinin objektif ölçüt esas alınarak tespit edilmesi gerektiği kabul edilmektedir. Bir başka anlatımla, sahtecilik ilk bakışta herkes tarafından anlaşılıyorsa iğfal kabiliyeti yoktur. Yine belgenin sunulduğu makam, ilk bakışta sahte olduğunu anlayamamış olsa bile, bu husus normal kontroller sırasında fark edilebiliyorsa, belgenin aldatma yeteneğinin bulunmadığı kabul edilmelidir.²⁰

Aldatma kabiliyeti evrakta sahtekârlık suçlarının ortak unsurudur. Her evrakta sahtekârlık suçunda, suçun özelliği de dikkate alınarak, yapılan sahtekârlığın aldaticılık vasfının bulunup bulunmadığı ayrıca değerlendirilmelidir.²¹ Devlet yönetiminin belli bir kesiminde işleme tabi tutulan bir evrakta sahtecilikten söz edilebilmesi için, sahteciliğin o çevrede çalışan kişiler tarafından kolayca anlaşılıp anlaşılamayacağını tespiti gerekir.²² Örneğin, görevlilerin kontrol görevlerini gereği gibi yapmamaları sonucu, sahte evrakla istihkaktan fazla para alınmış olması, her zaman belgenin aldatma kabiliyetinin bulunduğunu göstermemektedir.

Genel olarak sahtecilik kapsamına giren suçlarda kanun; suçun oluşması için, gerçeğin değiştirilmesinden başka, diğer bir takım şart ve unsurların varlığını da aramak suretiyle, şekli bir sahtekârlığın kanunun öngördüğü hukuki menfaati zedelemeye tek başına yeterli olmadığını belirlemiştir. Başkasına zarar vermek kudretinde olmayan hiçbir fiilin suç sayılamayacağı kesin olduğuna göre, sahtekârlığın da zarar verme yeteneğini taşıması şarttır. Bunun için de sahte belgede başkasını aldatma gücü bulunmalıdır. Bu son yetenek sahte vesikada gerçeğin taklit edilmiş bulunmasını gerektirir. Aksi takdirde, sahtecilik eyleminin aldatma gücü ve sonuç olarak zarar vermek kudreti olamayacağına göre, tamamen

¹⁹ GÜNGÖR, s. 98.

²⁰ Mehmet Emin ARTUK-Ahmet GÖKÇEN-Caner YENİDÜNYA, Ceza Hukuku Özel Hükümler, 6'ncı Baskı, Ankara 2005, s. 337-343.

²¹ Askerî Yargıtay Daireler Kurulunun 22.12.1994 tarihli, 1994/130 Esas ve 1994/130 Karar sayılı ilamında da aynı hususa işaret edilmiştir.

²² GÜNGÖR, s. 24.

zararsız hâlde kalacak olan sahtekârlık fiilinin suç sayılmasına da hukuken imkan yoktur.

Yasa metinlerinde açıkça belirtilmemesine karşın, doktrin ve uygulama; aldatma kabiliyetinin sahtecilik suçlarının ortak kurucu unsuru olduğunu benimsemiştir. Düzenlenen belgenin ilgili olduğu hukuki ilişkiden bağımsız olarak ele alınması hatalı ve yanlış sonuçlara yol açabileceğinden, bu nedenle, düzenlenen resmî belgenin ilgili olduğu hukuki ilişki kapsamında değerlendirilmesi, hatalı sonuçların doğmasının önlenmesi, doğru sonuca ulaşılması ve maddi gerçeğin kamu vicdanını da tatmin edecek ve doğru bir şekilde ortaya konulması bakımından önem taşımaktadır. Buna göre, atılı suçun oluşabilmesi için; aldatma olgusunun hukuken korunan güveni sarsacak oran ve düzeyde olması gerekmektedir. Sahtecilik ilk bakışta anlaşılabilir ve kuşku uyandırabilecek nitelikte ise, aldatma gücünü kaybedeceğinden, korunması hedeflenen hukuki yarar olan kamu güveni de bu safhada herhangi bir zarara uğramayacaktır.

Kamu görevlisinin haksız menfaat edinmek kastıyla sahte bir belge düzenlemesi hâlinde, eyleminin evrakta sahtekârlık suçunu oluşturacağı konusunda duraksama yok ise de, uyum ve kararlılık gösteren Askerî Yargıtay ve Yargıtay kararlarında, aldatma kabiliyetinin bulunmaması hâlinde, eylemin atılı suç oluşturmadığı kabul edilmektedir.

5. Resmi Belgede sahtecilik:

Resmi belgede sahtecilik suçu; yetkili kamu görevlisinin resmi belgede sahteciliği ve bireyin resmi belgede sahteciliği olmak üzere ikiye ayrılır.²³ 5237 sayılı Kanun'un 204. maddesinin 1. fıkrası bireyin resmi belgede sahteciliği, 2. fıkrası kamu görevlisinin resmi belgede sahteciliği suçlarını, 3. fıkrada da sahteliği kanıtlanıncaya kadar geçerli resmi belgeyi tanımlayıp düzenlemiştir.

Resmi belge; kamu görevlisi veya hukuken yetkili kılınan tarafından, yasa gereğince yerine getirdiği işlev (fonksiyon) nedeniyle düzenlenen belgedir. Resmi belgeye bu niteliği ve hukuksal sonuçları yasa hükmü verir. Belgeyi düzenlemek kamu görevlisinin görevi içinde bulunmalı ve belge yasada öngörülen usul, biçim ve işlemlere uygun düzenlenmiş olmalıdır. Kamu görevlisince düzenlenen ve doğrudan doğruya kamuyu ilgilendiren belgeler hem içerik, hem de biçim bakımından resmi belge olduğu gibi, içeriği özel hukuka ilişkin bulunduğu halde, yetkili kamu görevlisince düzenlenmesi veya onaylanması nedeniyle de belge biçim bakımından resmi belgedir. Yetkili kamu görevlisinin, yukarıda tanımlanan resmi belgeyi tamamen veya kısmen sahte olarak düzenlemesi veya gerçek resmi belgeyi değiştirilmesi, başkalaştırmasıyla suç gerçekleşir.²⁴

Resmi belge düzenlendiğinde veya değiştirildiğinde suç tamamlanır.

²³ Burada birey kavramı ile yetkili kamu görevlisi olmayan kastedilmektedir.

²⁴ GÜNGÖR, s. 36.

Düzenleyen veya değiştiren kişi yönünden suçun oluşması için ayrıca kullanmak gerekli değildir. Resmi belgede sahtecilikte kullanma, öge veya ağırlatıcı neden olmadığından, sahteciliği yapan ve kullanan aynı kişi ise tek bir sahtecilik suçu, sahteciliği yapanla kullanan ayrı kişilerse ayrı suç söz konusudur. Bireyin resmi belgede sahteciliği suçu, herhangi bir kişi tarafından işlenebilir. Belgenin düzenlenmesinde görevsel nedensellik bağı bulunmayan, yetkili olmayan kamu görevlisi de bu kapsamdadır. Yetkili kamu görevlisiyle özel kişi arasında bir anlaşma (suç ortaklığı) varsa, kamu görevlisi sıfatı esas olacağından, bireyin eylemi kamu görevlisinin suçuna katılmaktır. Kamu görevlisiyle birey arasında anlaşma yoksa bireyin resmi belgede sahteciliği suçu ortaya çıkar.²⁵

5237 sayılı Kanuna göre belgede sahtecilik kapsamında değerlendirilmesi gereken demiryolu ve diğer kamu taşıma işletmeleri biletlerinde sahteciği, 328. maddesi bu sahte biletleri bilerek kullanmayı, 329/1. maddesi gerçek biletin üzerindeki önceden kullanıldığına ilişkin (iptal) işaretini silip yeniden kullanmayı, 334. maddesi hükümet makamlarının, kamu kurum ve kuruluşlarının veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının onay veya belgelendirmede kullandıkları mühürlerin sahte iz, işaret ve eserlerini içeren belgeleri oluşturmayı, 335. maddesi bunları bilerek alma, devretmeyi, 336. madde ise gerçek mührü hukuka aykırı biçimde ele geçirip onay ve belgelendirmede kullanmayı yaptırma bağlamıştır. Ayrıca 325, 328 ve 329/1. maddelerde tanımlanan gerçek biletleri üreten işletme, kamu kurumu niteliğinde olup bunu yasanın verdiği izinle gerçekleştiriyorsa; sahte üreten veya kullananın eylemi resmi belgede sahtecilik suçunu, kamu kurumu değilse özel belgede sahtecilik suçunu oluşturur.

5237 sayılı Kanununun 204/1,2. maddesindeki suçun maddi ögesi; bir resmi belgeyi, başkasını aldatacak biçimde, sahte olarak düzenlemek (taklit etmek) veya değiştirmek (tahrif/tağyir etmek), sahte resmi belgeyi bilerek kullanmaktır. Suçun manevi ögesi; kasıttır. Eylemi zarar verme bilinç ve iradesiyle gerçekleştirmektir. Herhangi bir sahteliğe başvurmaksızın elde edilebilen bir sonucun, sahtekârlıkta bulunmak suretiyle elde edilmesi hâlinde, faydasız sahtecilik (faydasız sahtekârlık, lüzumsuz sahtekarlık) söz konusu olmaktadır.²⁶ Faydasız sahtecilikte, sahtecilik eylemi yapılmadan da gerçekleştirilebilecek bir sonuç, bilgisizlik ya da gerekli olduğuna inanılarak sahtecilik suçu işlenmek suretiyle elde edilmek istenmektedir. Faydasız sahtecilikte, evrakta sahtekârlık suçlarının genel ve ortak unsuru olan zarar veya zarar ihtimali yoktur. Dolayısıyla 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu gereğince, gereksiz sahtecilikte suç kastı ne kadar kötü olursa olsun, fail başlı başına cezalandırılmamaktadır. Nitekim belirli menfaatlere zarar veremeyen veya bunları tehlikeye koyamayan sahtelikler de hukuki yönden önemsizdir ve bu nedenle cezalandırılmazlar. O halde sanığın böyle bir fiili işlemesine gerek olmadığı, bir çıkar sağlamayacağı, dolayısıyla faydasız sahtekârlık olduğu ileri sürülen hallerde olaysal ve olgusal değerlendirme yapılmasında zorunluluk

²⁵ Kamu görevlisinin aldatılmış olması-özel kişi tarafından bir araç olarak kullanılması durumunda bu suçun oluştuğu söylenebilir.

²⁶ GÜNGÖR, s. 13, 15.

bulunmaktadır.²⁷

6. Resmi belgede sahtecilik suçlarında ortak ağırlatıcı neden:

Resmi belgeler kanıtlanıncaya kadar geçerli (kesin-mutlak/salt) olanlar, (2) aksi belirleninceye kadar geçerli olanlar (kesin-mutlak/salt olmayanlar) biçiminde ikiye ayrılır. 5237 sayılı Kanunun 204. maddesinin 1. ve 2. fıkralarındaki resmi belgeler, kural olarak aksi belirleninceye kadar geçerli olanlardır.

204. maddenin 3. fıkrasının uygulanmasını gerektiren sahteliği kanıtlanıncaya kadar geçerli (ayrıcalıklı kanıtlanıncaya kadar geçerli) olan resmi belgeler kanunlarda açıkça gösterilmiş bulunanlardır. Bunlar; mahkeme ilamları,²⁸ duruşma tutanakları, ilam niteliğini taşıyan belgeler, noterlerce düzenlenen belgeler, seçim kurullarınca düzenlenen tutanaklar, Umuru Belediyeye Ait Ahkamı Cezaiye Hakkında 486 sayılı Kanunun Bazı Maddelerini Değiştiren 1608 sayılı Kanun'un 6. maddesi gereğince düzenlenmiş tutanaklar ile kaçakçılığa ilişkin tutanaklardır.

²⁷ Faydasız sahtecilik konusu, birçok Yargıtay kararına konu edilmiştir. Örneğin; Yargıtay 6'ncı Ceza Dairesinin 11.07.1963 tarihli, 1963/3988 Esas ve 1963/3992 Karar sayılı ilamında; "Emekli Sandığı tarafından emeklilere verilen çeklerde, Umum Müdürlük damgası üzerine sabit kalemle imza edilmesi ve matbu olan vezneye hitaben yazılan (ödeyiniz) yazısı altına da salahiyettar memur yerine sabit kalemle paraf yapıldığı müşahede edilmiş olmasına göre, bilirkişi marifetiyle çekler üzerinde inceleme yaptırılarak, sanık tarafından yazılan yazı ve atılan imzanın çeki resmî evrak vasfını verecek mahiyette bulunup bulunmadığı, yani paraf ve damga üzerindeki imza olmadan çekin ödenmesinin mümkün olup olmadığı hususlarının tahkik ve tespit olunmasını" gerekli görmüştür.

Yargıtay 6'ncı Ceza Dairesinin 12.11.1987 tarihli, 1987/6859 Esas ve 1987/9431 Karar sayılı ilamında; "Sanıkların müşteki öğretmen C.O. hakkındaki kaymakamlık makamına verdikleri şikayet dilekçesine kendi isim ve imzalarını koyduktan sonra, başka şahısların da adlarını yazarak imzalamaktan ibaret eylemlerinde, sonradan ilave edilen isim ve imzalar olmadan da dilekçe üzerinde yasal işlem yapılması olanaklı olduğuna göre, sahtecilik suçunun yasal unsurlarının oluşmadığı gerekçesiyle hükmün bozulmasına karar verilmiştir." Yargıtay 6'ncı Ceza Dairesinin 27.12.1990 tarihli, 1990/8619 Esas ve 1990/10498 Karar sayılı ilamında; "Medeni Kanun'dan doğan velayet hakkını kaybetmeden veli sıfatıyla çocuğunun okulunu kendi adıyla değiştirmesi mümkün bulunan sanığın, karısının adını kullanarak yaptığı müracaatın gereksiz ve icapsız bir işlem olması karşısında, sahtecilik suçunun unsurlarının oluşmayacağı" kabul edilmiştir. Yargıtay 11'inci Ceza Dairesinin 04.12.2006 tarihli, 2006/5483 Esas ve 2006/9832 Karar sayılı ilamında; "Sanık İ.G.'in vekil tayin edildiği 24 Şubat 1998 gün 1546 yevmiye no'lu vekâletnamedeki yetkilerin sonradan ilave edildiği iddia olunan yetkileri de içermesi nedeniyle, sahteciliğin gereksiz olarak yapıldığı anlaşılmalı, sonucu itibarıyla doğru bulunan mahkemenin kabul ve takdirinde (beraat) bir isabetsizlik görülmediğinden, tebliğnamedeki bozma düşüncesine iştirak olunmamıştır. " denilmektedir.

Yargıtay 11'inci Ceza Dairesinin 01.10.2007 tarihli, 2007/10153 Esas ve 2007/6132 Karar sayılı ilamında; "Sanığın alacaklı olduğu Adem Aslan isimli şahsın borçlusu Ak Hacıgan Spor Malzemeleri Ayakkabıcılık İnşaat Gıda Sanayi İthalat-İhracat ve Dahili Ticaret Limited Şirketinden olan alacağından dolayı, Zeytinburnu 2. İcra Müdürlüğü'nün 1997/6906 esası ile adı geçen şirket hakkında icra takibinde bulunarak şirket adına kayıtlı 34 GST 59 plakalı araç üzerine haciz koydurduğu, bu haczin 17.12.1999 tarihine kadar yenilenmesine karar verilmesinden sonra 17.10.2000 tarihinde alacağın temlik yoluyla devralan sanığın, bir yıllık haciz yinleme hakkını kaybetmemek ve kayden haczin devamını sağlamak için, suça konu 17.12.1999 tarihli belge üzerinde tahrifat yaparak 15.11.2000 tarihli hale getirip Trafik Tescil Şube Müdürlüğüne vermek şeklinde gerçekleşen eyleminin; dosyada mevcut icra dosyası içerisinde alacağını temlik eden Adem Aslan'ın suça konu mahcuz malın 28.09.2000 tarihinde satışını istediği, bu satış işlemi için 28.09.2000 tarihli ve 788 sayılı tahsilat makbuzu ile avans yatırması nedeniyle, faydasız sahtecilik olduğunu ve yüklenen suçun unsurları itibarıyla oluşmadığını kabul eden mahkemenin kabulünde bir isabetsizlik" görülmemiştir (Yargıtay 13'üncü Ceza Dairesinin 12.01.2012 tarihli, 2009/13588 Esas ve 2012/264 Karar sayılı ilamında da aynı hususlara işaret edilmiştir.).

²⁸ Davacı ve davalısı bulunan, hasımlı ilamlar bu kapsamdadır.

7. Resmi belgeyi bozmak, yok etmek veya gizlemek:

5237 sayılı Kanun'un 205. maddesi, bir gerçek belgenin haksız olarak bozulması, yok edilmesini, gizlenmesini düzenlemektedir. 205. madde yalnızca resmi belgeleri düzenlemektedir. Özel belgeyi bozmak, yok etmek, gizlemek 208. maddede düzenlemiştir. Ancak 5237 sayılı Kanun'un 205. maddesi her türlü resmi belge hakkında uygulanabilir. Onaylı da olsa diğer suretler 348. madde kapsamına girmez. Suçun konusu gerçek (sahte olmayan) belgedir.

Suç, gerçek belgeyi, maddi varlığını yok edecek nitelikte kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak veya yararlanılamaz duruma getirmek suretiyle bozmak, gizlemek biçiminde işlenebilir. Belgeyi sahte olarak düzenlemek veya gerçek bir belgeyi değiştirmek (belgede sahtecilik) biçimsel suç olduğu halde, gerçek belgenin bozulması, yok edilmesi, gizlenmesi maddi suçtur. Eylem sonucunda belgedeki esaslı öğeler yok olmuş, hukuksal değerini yitirmişse suç tamamlanır. Esaslı öğeler zarar görmemiş, belgenin hukuksal değer ve sonucu devam ediyorsa suç kalkışma aşamasında kalmıştır.

5237 sayılı Kanun'un 205. maddesinin maddi ögesi; gerçek bir resmi belgeyi, haksız olarak bozmak, yok etmek veya gizlemektir. Manevi öge ise kasıttır. Suçun saiki amaçlanan sonuca göre belirlenir.

8. Resmi belgenin düzenlenmesinde yalan beyan:

5237 sayılı Kanununun 206. maddesi; bir resmi belgeyi düzenlemek yetkisine sahip olan kamu görevlisine yalan bildirimde bulunmayı suç saymıştır. Suçun oluşabilmesinin koşulu; düzenlenen resmi belgenin, bildirim doğruluğunu kanıtlama gücüne sahip olmasıdır.

Eylem, yalan bildirim aşamasında kalmışsa 206. maddedeki suç oluşur. Yalan bildirim üzerine düzenlenen belge araç olarak kullanılıp yeni bir resmi belge düzenlenmesi sağlanmışsa; suç, 204. maddeye uygun resmi belgede sahteciliğe dönüşür. Ancak; sanık, işlediği suç nedeniyle kendisi hakkında soruşturma ve kovuşturma yapılmasını engellemek amacıyla, bir başka kişiye ait kimlik bilgilerini kullanırsa 206. maddeyle değil, 5237 sayılı Kanun'un 268. maddesi gereğince "iftira" suçuna ilişkin hükümlere göre cezalandırılır.

206. maddedeki suçun maddi ögesi; bireyin, bir resmi belgeyi düzenlemek yetkisine sahip kamu görevlisine, belgenin düzenlenmesi sırasında yalan bildirimde bulunmasıdır. Manevi öge; kasıttır. Sanığın, açıklamada bulunduğu kişinin yetkili kamu görevlisi olduğunu bilerek ve isteyerek yalan bildirimde bulunması, eylemi bu bilinç ve iradeyle gerçekleştirmesidir.

9. Özel belgede sahtecilik:

5237 sayılı Kanun'un 207. maddesi özel belgede sahtecilik suçunu düzenlemiştir. Özel belge; kamu görevlisinin görevi nedeniyle düzenledikleri dışında kalan, resmi belgeden sayılmayan, resmi bir işlem nedeniyle düzenlenmiş

olmayan, ancak; doğrudan hukuken hüküm ve sonuç meydana getiren, bir hakkın doğmasına veya kanıtlanmasına yarayan yazıdır. Kuşkusuz konusu hukuka aykırı olmamalıdır.

Özel belgede sahtecilik suçunun maddi ögesi; iki ayrı eylemden oluşur. Bunlardan biricisi kısmen veya tamamen sahte belge düzenlemek veya gerçek belgede değişiklik yapmak, ikincisi belgeyi kullanmaktır. Özel belgede sahtecilik suçunun oluşması için, bir öge olarak kullanmanın gerçekleşmesi gerekir. Kullanma ya özel belgede sahteciliği yapan veya sahteciliği bilen bir başkasınca olur. Kullanma sonucunda bir haksız çıkar sağlanmış olup olmamasının suçun oluşumuna etkisi yoktur. Genel veya özel zarar olasılığı yeterlidir. Suçun manevi ögesi kasıttır. Sahte özel belgenin bir başka suçun işlenmesi sırasında kullanılması veya haksız çıkar sağlanması 212. maddeye göre ayrı suçtur.²⁹

Ticari kimlik konusunda yalan bildirimle düzenlenen ticari belge, kambyo senedi niteliğinde değilse veya kambyo senedi olup da zorunlu biçimsel yasal öge yönünden eksikse; kolluğun denetimine bağlı defterde sahtecilik yapılmışsa, deftere gerçeğe aykırı bilgiler yazılmışsa; demiryolu, diğer kamu taşıma işletmeleri biletleri, kamu kurum veya kuruluşu niteliğinde olmayan, özel hukuk tüzel kişisi konumunda bulunan işletmelerce çıkarılıyorsa; bunlarla ilgili sahtecilik, 5237 sayılı Kanun'un 207. maddesi kapsamında özel belgede sahtecilik suçunu oluşturur. Sahte özel belgeyi bilerek kullanmak suçu bakımından, 5237 sayılı Kanun'un 207. maddesinin 2. fıkrası, yukarıda açıklanan ve 1. fıkranın kapsamına giren tüm özel belgede sahtecilik suçlarında uygulanır.

10. Özel belgeyi bozmak, yok etmek veya gizlemek:

Yukarıda “resmi belgeyi bozmak, yok etmek veya gizlemek” bölümündeki genel nitelikteki açıklamalar, “özel belgeyi bozmak, yok etmek veya gizlemek” konusunda da geçerlidir. 5237 sayılı Kanun'un 208. maddesi, 207. maddenin kapsamındaki belgeler hakkında da uygulanır. Suçun maddi ögesi gerçek bir özel belgeyi, bozmak, yok etmek (ortadan kaldırmak) veya gizlemektir. Manevi öge kasıttır. Suçun saiki amaçlanan sonuca göre belirlenir.

11. Açığa imzanın kötüye kullanılması:

Açığa imzanın kötüye kullanılması; öğretide suçun tipi ve öğeleri bakımından bir sahtecilik suçu olarak değerlendirilmiştir. Bu görüşü benimseyen 5237 sayılı Kanun, anılan suçu belgelerde sahtecilik bölümünde düzenlemiştir. Taraflar arasındaki hukuken geçerli ilişki nedeniyle, belirli bir biçimde doldurulup kullanılmak üzere teslim olunan, imzalı ve kısmen veya tamamen boş kağıdın, verilme nedeninden farklı olarak doldurulmasıyla suç oluşur. Verilme nedeni gerçekleşmediği takdirde kağıdın aynen iadesi gerekeceğinden, doldurulması durumunda da suç oluşacaktır.

5237 sayılı Kanununun 209/1. maddesindeki suçun maddi ögesi; imzalı ve

kısmen veya tamamen boş olarak teslim olunan kağıdın, verilme nedeninden farklı biçimde doldurulmasıdır. Manevi öge; aradaki anlaşmaya, verilme nedenine aykırı doldurma; böylece verenin zararına hukukça hüküm doğuracak bir işlem yapma bilinç ve iradesidir. Suçun kovuşturulması kişisel yakınmaya bağlıdır.

5237 sayılı Kanun'un 209/2. maddesinde "ele geçirme" yanında hukuka aykırı olarak "elde bulundurma" da belgede sahtecilik kapsamında kabul edilmiştir. Kuşkusuz, haksız olarak ele geçirilen veya elde tutulan açığa imzalı, boş kâğıdın belgede sahtecilik suçunu oluşturabilmesi; onun hukuksal sonuç doğuracak şekilde doldurulmasıyla olanaklıdır. İmzalı ve kısmen veya tamamen yazısız kağıdı sahibinin rızası dışında; çalma, dolandırma, hile, kandırma ve benzeri yöntemlerle; yolunu, fırsatını bulup haksız olarak elde etmek, elde tutmak, gizlemek suretiyle doldurulup kullanıldığında 209. maddenin 2. fıkrası yollamasıyla yasal ögelerine göre resmi veya özel belgede sahtecilik suçlarına ilişkin hükümler uygulanır.

12. Resmi belge hükmünde belgeler:

5237 sayılı Kanun'un 210/1. maddesi gereğince, emre ve hamile (taşıyana) yazılı kambiyo senedi, emtiayı (ticari malları) temsil eden belge, hisse senedi, tahvil veya vasiyetname hakkında resmi belgede sahtecilik suçuna ilişkin hükümler uygulanır. 5237 sayılı Kanunun 210/1. maddesindeki "hisse senedi" terimi; ortaklık ve alacaklılık sağlayan belli tutarı temsil eden hisse senetlerini ve mali değeri temsil eden veya çıkarmanın mali yükümlülüklerini içeren belgeleri de kapsadığı gibi; hazine bonoları ise, emre veya taşıyana yazılı senet ve tahvil niteliğindedir. 210/1. madde "vasiyetname"yi de içermektedir. Böylece, esasta özel belge, resmi belgeye benzetilmiştir. Benzetme, belgeye özgüdür ve resmi belgede sahteciliğe ilişkin hükümlerin uygulanmasıyla sınırlıdır.³⁰

Vasiyetname dışında kalanların resmi belge olarak değerlendirilmesi, Türk Ticaret Kanunu'nda öngörülen biçimsel zorunlu ögeleri taşımaları halinde olanaklıdır. Zorunlu ögelerde eksiklik, bunların özel belge olarak kabulünü gerektirir. Maddedeki vasiyetname; vasiyet edenin el yazısıyla düzenlediğidir. Noter önünde düzenleme suretiyle oluşturulan vasiyetname, zaten 5237 sayılı Kanun'un 204. maddesinin 3. fıkrasında tanımlanan resmi belgelerdendir.

Yetkili kamu görevlisi olan sağlık mesleği mensubunun düzenlediği belge (rapor), doğrudan 5237 sayılı Kanunun 204. maddesine uygun resmi belgedir. Sahte özel sağlık raporunun, resmi makamlara sunulmak üzere düzenlenmesini, suçun koşulu olarak kabul ettiği halde, 5237 sayılı Kanun, koşul koymaksızın belgenin "gerçeğe aykırı" düzenlenmesini suçun oluşması için yeterli görmüştür. 5237 sayılı Kanun'un 210. maddesinin 2. fıkrasının 1. cümlesindeki suçun maddi ögesi; yetkili kamu görevlisi olmayan tabip, diş tabibi, eczacı, ebe, hemşire veya diğer sağlık mesleği mensubunun gerçeğe aykırı (özel nitelikte) belge düzenleme-

³⁰ GÜNGÖR, s. 42.

sidir. Suçun manevi ögesi; kasıttır.

5237 sayılı Kanun'un 210/2. maddesinin 2. cümlesi gereğince, sahte düzenlenen belge kişiye haksız çıkar sağlar veya kamunun, kişilerin zararına bir sonuç doğurursa, resmi belgede sahtecilik hükümlerine göre cezaya hükmolunur. 5237 sayılı Kanun'un 210. maddesinin 2. fıkrasının 2. cümlesi; "kişiye haksız çıkar sağlaması, kamunun veya kişilerin zararına bir sonuç doğurucu nitelik taşıması" halinde resmi belgede sahtecilik suçlarına ilişkin ceza hükümlerini düzenlemektedir. Bu suçun maddi ögesi; sağlık mesleği mensubunun, kişiye haksız çıkar sağlayan veya kamunun veya kişilerin zararına doğuracak nitelik taşıyan sahte belge düzenlemesidir. Manevi öge; kasıttır. Eylemi haksız çıkar sağlamak veya zarar vermek bilinç ve iradesiyle gerçekleştirmektir.

13. Daha az cezayı gerektiren hal:

5237 sayılı Kanun'un 211. maddesi hem "bir hukuki ilişkiye dayanan alacağın kanıtlanması" hem de "gerçek bir durumun belgelenmesi" amacıyla ve tüm belgede sahtecilikler için uygulanabilen ortak hafifletici nedendir. Maddenin uygulanabilmesi için, hukuksal bir ilişkiye dayanan alacağın veya gerçek bir olayın kanıtlanması amacıyla sahtecilik yapılmış olması gerekir. Kişi iyi niyetle, doğru ve gerçek olduğuna inandığı bir alacağın veya olayın kanıtını oluşturmak için hareket etmiş bulunmalıdır. Bu inanç, akla uygun ve kabul edilebilir, geçerli (meşru) olmalıdır.

14. İçtima:

5237 sayılı Kanun'un 212. maddesi gereğince sahte resmî veya özel belgenin bir başka suçun işlenmesi sırasında kullanılması halinde, hem sahtecilik, hem de ilgili suçtan dolayı ayrı ayrı cezaya hükmolunur. Resmi belgede sahtecilik düzenleme ve değiştirmeye oluşur. Onun kullanılmasıyla gerçekleşen diğer suç nedeniyle ayrıca cezalandırmada bir duraksama yoktur. Özel belgede sahtecilik suçunun oluşması, ancak sahte belgenin kullanılmasına bağlıdır.

Uygulamada; sahte özel belgenin kullanılmasıyla ayrı bir suç işlendiğinde fikri içtima kuralına göre en ağır cezayı gerektiren suçtan dolayı ceza verilmesi gerektiği görüşü benimsenmiştir.³¹ 5237 sayılı Kanun'un 212. maddesi, böylece özel belge yönünden "fikri içtima" kuralına istisna koymakta, özel belge bir başka suçun işlenmesinde kullanıldığında her iki suçtan da ceza uygulamasına olanak sağlamaktadır. Ancak, gerçek bir belgenin ilişkin olduğu kişi hakkında yalan bildirim suçuna, 5237 sayılı Kanun'da yer verilmemiştir. Bunun; gerçek kimlik konusundaki yalan bildirim, başka bir suça vücut veriyorsa o suçun cezasının uygulanmasının, aksi halde yönetsel yaptırımın yeterli olacağı düşüncesine dayandığı anlaşılmaktadır.

³¹ Örneğin, dolandırıcılık bu kapsamdadır.

KAYNAKLAR

- ARTUK, Mehmet Emin - GÖKÇEN, Ahmet - YENİDÜNYA, Caner** Ceza Hukuku Özel Hükümler, 6'ncı Baskı, Ankara 2005.
- EREM, Faruk**, Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku, Cilt:II, Genel Hükümler, onikinci basım, Ankara: Seçkin Yayınevi, 1985.
- EREM, Faruk**, Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku, Cilt:I, Genel Hükümler, onüçüncü tıpkı basım, Ankara: Seçkin Yayınevi, 1995.
- ERMAN, Sahir**, "Compliance with Superior Orders under Domestic Criminal Law and under the Law of War", Revue de Droit Penal Militaire et de Droit de la Guerre X-1 1971, s. 371-414.
- ERMAN, Sahir**, Askeri Ceza Hukuku, Umumi Kısım ve Usul, yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 7. bası, İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1982.
- ERSOY, Yüksel**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara: Siyasal Kitapevi, 1999.
- GÜNGÖR, Devrim**, Resmî Belgelerde Sahtecilik Suçu, Ankara: Yetkin Yayınları, 2010.
- HAFIZOĞULLARI, Zeki**, Ceza Normu, Normatif Bir Yapı Olarak Ceza Hukuku Düzeni, Ankara: US-A Yayıncılık, 1996.
- KUNTER, Nurullah**, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Mahkemesi Hukuku, Dokuzuncu Bası, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, 1989.
- ÖZGENÇ, İzzet**, Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler, Gözden geçirilmiş ve güncellenmiş 8. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012.
- SELÇUK, Sami**, Adalet ve Yaşayan Hukuk, Ankara 2009.
- TOROSLU, Nevzat**, Cürümlerin Tasnifi Bakımından Suçun Hukuki Konusu, AÜHF Yayınlarından No: 273, Ankara: Sevinç Matbaası, 1970.
- TOROSLU, Nevzat**, Ceza Hukuku, Ankara: Savaş Yayınevi, 1998.

İrtikap Suçu

Av. Fırat TÜYSÜZ